

**МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР:
РОЗВИТОК В УМОВАХ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

**INTERNATIONAL EDUCATIONAL SPACE:
DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS
OF SOCIOCULTURAL TRANSFORMATION**

**МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР:
розвиток в умовах
соціокультурної трансформації**

**INTERNATIONAL EDUCATIONAL SPACE:
Development in the Conditions
of Socio-Cultural Transformation**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА НАПН УКРАЇНИ

**МІЖНАРОДНИЙ
ОСВІТНІЙ ПРОСТІР:
розвиток в умовах
соціокультурної трансформації**

Україна – Словаччина – Польща – Чехія –
Угорщина – Румунія – Німеччина

УДК 373:378].014(4)

<https://doi.org/10.35387/edu-mono.0200.2025>

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Мукачівського державного університету
(протокол № 16 від 27 травня 2025 року)*

Рецензенти:

Нелля НИЧКАЛО – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ, Україна.

Тереса ЯНІЦКА-ПАНЕК – доктор педагогічних наук (габілітований), професор, Державний університет Стефана Баторія, м. Скерневіце, Польща.

Інокентій КОРНІЄНКО – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Мукачівського державного університету, м. Мукачево, Україна.

За загальною редакцією
доктора педагогічних наук, професора **Авшенюк Н. М.**,
доктора педагогічних наук, професора **Товканець Г. В.**

М 57 Міжнародний освітній простір: розвиток в умовах соціокультурної трансформації : монографія. Н. М. Авшенюк, Г. В. Товканець та колектив авторів. За заг. ред. Н. М. Авшенюк, Г. В. Товканець. – Ужгород : РІК-У, 2025. – 392 с.

ISBN 978-617-8596-01-9

У монографії розглянуто питання трансформації освіти як суттєвого соціокультурного потенціалу розвитку суспільства, який сприяє громадянському, інтелектуальному й духовному становленню особистості та забезпечує сталий поступ соціуму, людства в цілому. Представлено результати наукових досліджень освітніх змін у міжнародному освітньому просторі вченими та педагогами з України, Словаччини, Польщі, Чехії, Румунії, Угорщини, а також Німеччини. Актуалізовано проблеми трансформації освіти у дискурсі соціокультурної динаміки, тенденцій розвитку педагогічної освіти, загальної середньої освіти і професійної підготовки в сучасному світовому освітньому просторі.

Адресується фахівцям, які займаються науковою і професійно-педагогічною діяльністю з означеної проблеми, здобувачам вищої освіти педагогічних спеціальностей; усім, хто цікавиться актуальними проблемами розвитку педагогічної науки, порівняльно-педагогічних досліджень та сучасної загальної середньої і вищої освіти.

ISBN 978-617-8596-01-9

© Мукачівський державний університет, 2025
© Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2025
© Авшенюк Н.М., Товканець Г. В. та колектив авторів, 2025

2.7. Професійна підготовка вчителів природничих наук: досвід Данії та Норвегії (<i>Мар'яна ГРАБ</i>) Professional Training of Science Teachers: the Experience of Denmark and Norway (<i>Mariana GRAB</i>)	215
2.8. Теоретично-методичні аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вчителів початкових класів в умовах фахової підготовки (<i>Любов ФЕНЧАК</i>) Theoretical and Methodological Aspects of the Formation of Health- Preserving Competence of Future Primary School Teachers in the Conditions of Professional Training (<i>Lyubov FENCHAK</i>)	223
2.9. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до позаурочної виховної роботи як педагогічна проблема (<i>Надія БРИЖАК</i>) Preparing a Future Primary School Teacher for Extracurricular Educational Work as a Pedagogical Problem (<i>Nadiya BRYZHAK</i>)	233

Розділ 3. ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА І ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Chapter 3. GENERAL SECONDARY EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING IN THE MODERN EDUCATIONAL SPACE	246
3.1. Педагогічні інновації як об'єкт інноваційного менеджменту в освіті: понятійні категорії та семантичне поле (<i>Оксана ТОВКАНЕЦЬ</i>) Pedagogical Innovations as an Object of Innovative Management in Education: Conceptual Categories and Semantic Field (<i>Oksana TOVKANETS</i>)	247
3.2. The Problem of Leadership in Western and Ukrainian Discourses: a Comparative Analysis of Approaches (<i>Lidiia TKACHENKO</i>) Проблема лідерства у західному та українському дискурсах: порівняльний аналіз підходів (<i>Лідія ТКАЧЕНКО</i>)	261
3.3. Науково-методологічні передумови ступеневої освіти: зарубіжний та вітчизняний досвід (<i>Маріанна ГОРВАТ</i>) Scientific and Methodological Prerequisites of Graduate Education: Foreign and Domestic Experience (<i>Marianna HORVAT</i>)	279
3.4. Соціокультурна компетентність майбутнього вчителя іноземних мов як важлива складова його професійної компетентності (<i>Наталія ТЕЛИЧКО</i>) Sociocultural Competence of a Future Foreign Language Teacher as an Important Component of his Professional Competence (<i>Nataliya TELYCHKO</i>)	294

3.5. Європейський досвід розвитку цифрової компетентності та роль відкритих освітніх ресурсів у цифровій трансформації освіти (Тетяна МОЧАН) European Experience in Development of Digital Competence and the Role of Open Educational Resources in the Digital Transformation of Education (Tetiana MOCHAN)	316
3.6. Навчально-творчі задачі як засіб формування мотиваційної спрямованості дітей молодшого шкільного віку на уроках математики (Оксана ЛІБА, Мар'яна БИКОВА) Educational-Creative Task as a Means of Forming the Motivational Orientation of Younger School-Age Children in Mathematics Lessons (Oksana LIBA, Maryana BYKOVA)	328
3.7. Theoretical Aspects of the Application Designing Technologies in the Professional Training for Future Specialists in the Engineering and Construction Industry (Vasyl KYRLYK) Теоретичні аспекти застосування технологій проектування у професійній підготовці майбутнього фахівця інженерно-будівельної галузі (Василь КИРЛИК)	347
ПІСЛЯМОВА AFTERWORD	358
БІБЛІОГРАФІЯ BIBLIOGRAPHY	360
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ INFORMATION ABOUT THE AUTHORS	388

DOI: <https://doi.org/10.35387/edu-mono.0220.2025>

3.4. СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Наталія ТЕЛИЧКО (Мукачєво, Україна)

SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF A FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHER AS AN IMPORTANT COMPONENT OF HIS PROFESSIONAL COMPETENCE

Nataliya TELYCHKO (Mukachevo, Ukraine)

У сучасних соціокультурних і соціально-економічних умовах ключовим аспектом професійної підготовки педагогічних кадрів, відповідно до рекомендацій Ради Європи, виступає культуротворчий принцип як провідна ідея освітнього процесу. Застосування цієї концепції у контексті підготовки майбутніх учителів іноземних мов орієнтоване на формування особистості педагога, який усвідомлює свою місію у вихованні молодого покоління в умовах мультикультурного середовища.

В умовах сучасної мовної політики європейського простору процес вивчення іноземних мов невід'ємно пов'язаний з ознайомленням із культурними особливостями відповідних країн. Такий інтегрований підхід потребує оновлення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, особливо в аспекті розвитку їхньої соціокультурної компетентності. Адже сьогодні іноземна мова розглядається не лише як засіб спілкування, а й як інструмент оволодіння соціокультурним досвідом іншої лінгвокультурної спільноти. У зв'язку з цим заклади вищої освіти стикаються із завданням модернізувати теоретичні засади та практичні методики навчання іноземних мов відповідно до актуальних вимог часу, про що свідчать численні наукові дослідження у цій галузі.

Передусім доцільно зосередити увагу на важливості та змісті професійної компетентності вчителя іноземної мови, яка формується як комплекс ключових компонентів: методичної компетентності, психолого-педагогічної підготовки, педагогічної майстерності та лінгвосоціокультурної обізнаності. Сучасне розуміння професіоналізму педагога включає також його здатність на високому рівні виконувати культурно-світоглядну функцію – створювати в навчальному закладі таке освітнє й виховне середовище, яке б стимулювало учнів до діалогу культур і формувало орієнтацію на соціально значущі духовно-естетичні цінності.

Нині спостерігається трансформація ролі вчителя англійської мови, що пов'язано з реформами Міністерства освіти і науки України, зокрема в межах концепції Нової української школи (НУШ). У цих умовах функції педагога суттєво розширюються: він перестає бути лише джерелом знань і наставником, натомість виконує ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора та ментора, супроводжуючи учня в його індивідуальній освітній траєкторії. Водночас у нормативних документах поки що немає чіткого тлумачення зазначених понять, як і в педагогічній літературі не існує єдиних підходів до їхнього розмежування, що спонукає вчителів-практиків самостійно осмислювати ці ролі, спираючись на власний досвід і професійну інтуїцію.

Нам імпонує думка, що модератор є не лише керівником, який здійснює підтримку й організацію активної роботи групи, але й забезпечує участь кожного учня в освітньому процесі; роль коуча полягає в тому, щоб допомагати учням отримувати виняткові результати, створити умови для всебічного розвитку особистості; у функціонуванні фасилітатора є здатність учителя до діалогічної взаємодії; тьютор необхідний учням в разі додаткової допомоги в поясненні специфічного поняття, способу виконання, стратегії, покращення вимови тощо; роль ментора полягає в тому, щоб ділитися своїм набутим досвідом з вихованцями (Захарченко, 2019)⁴⁷¹.

Відтак, фахова соціокультурна підготовка вимагає від вчителя засвоєння достатнього обсягу професійно значущих знань, соціокультурних професійно-педагогічних умінь, розвитку здібностей та набуття необхідних якостей, які забезпечать ефективне формування особистості учня, здатного брати участь у міжкультурному іншомовному спілкуванні.

Питанням інтеграції компонентів культури у процесі навчання іноземної мови присвячені праці Н. Бібик, Н.Бориско, О.Миролюбова, Ю.Пасова, О.Пометун, А.Пуховської, О.Тарнопольського, С. ТерМинасової, Г.Томахіна, Р. Ладі, М. Воллес, А. Райт. Проблема формування СКК майбутніх учителів іноземних мов знайшла відображення в численних наукових доробках вітчизняних (Є. Беякова, Р. Гришкова, А. Дубаков, О. Жорнова, В. Калінін, Т. Колодько, О. Квасник, Т. Мельник, Л. Смірнова та ін.) та зарубіжних (Дж. ван Ека (J. Van Ek), С. Вудроф (C. Vudroff), Дж. Валкінгтон (J. Walkington) та ін.) дослідників.

Знаходимо наукова розвідки, що спрямовувалися на обґрунтування вагомості забезпечення окремих аспектів професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов як засобу формування СКК, зокрема: розвиток соціокультурних стереотипів (Г. Соловайнен), використання інноваційних

⁴⁷¹ Захарченко О. А. Адаптивне навчання на уроці англійської мови: ролі вчителя як модератора, коуча, фасилітатора та тьютора. Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ : зб. матеріалів наук.-практ. конф., 15 травня 2019 р. Житомир, 2019. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=277> (дата звернення: 27.04.2025).

педагогічних технологій для досягнення інтегративної взаємодії мови і культури (І. Закір'янова). Інша когорта сучасних вчених концептуалізувала методологічні основи формування СКК (Л. Вольнова, М. Максимець, Є. Подольська, Н. Чернуха та ін.), що знайшли відображення в методологічних підходах.

Водночас, спостерігається дещо стереотипний підхід до організації навчання іноземних мов в нових соціокультурних умовах. Свідченням сказаного є недостатня широта поглядів майбутніх учителів іноземних мов щодо інтерпретації соціокультурних явищ інших народів, невміння студентів адаптувати соціокультурний матеріал до рівня сприйняття учнів середньої школи, нездатність аналізувати соціокультурні помилки школярів і знаходити способи їх попередження, незнання ефективних технологій формування соціокультурної компетентності учнів різних вікових категорій. Окреслені проблеми стають на заваді реалізації майбутніх учителів іноземних мов своєї ролі ретранслятора іншомовної культури в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти⁴⁷².

Аналіз робочих програм дисциплін, передбачених навчальними планами підготовки майбутніх учителів іноземних мов, засвідчив, що значна кількість предметів гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового та професійно-практичного циклів має вагомий потенціал для розвитку соціокультурної компетентності студентів. Дидактичні можливості поетапного й взаємопов'язаного засвоєння лінгвокультурологічних, країнознавчих, культурологічних та соціолінгвістичних знань створюють підґрунтя для формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців.

Проведений аналіз психолого-методичної, методичної та лінгводидактичної літератури з досліджуваної проблематики, а також власний практичний досвід викладання іноземної мови у закладах вищої освіти й спостереження за процесом професійної підготовки студентів дозволили виокремити низку актуальних проблемних питань у цій сфері. Варто підкреслити, що з початку 1990-х років в українській системі вищої освіти відбулися суттєві зрушення у соціокультурному підході до вивчення іноземних мов. У контексті формування нового багатовимірного соціокультурного простору активізувалися міжнародні контакти та інтеграція спільних освітніх програм, що готують студентів, зокрема майбутніх учителів іноземних мов, до ефективної міжкультурної, професійної й особистісної взаємодії з представниками інших національних традицій, суспільних систем та мовних культур.

Спираючись на сучасні наукові підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників, соціокультурну компетентність майбутніх учителів іноземних

⁴⁷² Киливник В. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 2 (76). С. 156–166.

мов доцільно розглядати як інтегративний комплекс знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, а також як сукупність умінь, навичок і особистісних якостей, що забезпечують ефективне застосування цих знань у соціально орієнтованій комунікації в освітньому середовищі середньої школи, водночас зберігаючи ідентичність рідної культури. Педагогічна значущість цієї компетентності полягає у тому, що вона виступає необхідною умовою для успішної міжкультурної взаємодії майбутніх учителів англійської мови з представниками цільових лінгвокультур. У більш вузькому розумінні соціокультурну компетентність майбутніх учителів іноземних мов можна визначити як поєднання базових лінгвокраїнознавчих, етнокультурних, лінгвокультурологічних і соціолінгвістичних знань про національні традиції, звичаї та особливості як рідної культури, так і культури країни, мову якої опановують студенти (зокрема англійської). Ця компетентність також включає вміння й здатності інтерпретувати і практично застосовувати зазначені знання для організації ефективної міжкультурної комунікації з учнями загальноосвітніх закладів.

Категоріально-понятійний аналіз основних дефініцій дослідження засвідчив наявність різноманітних підходів у сучасній науці до методичних і дидактичних аспектів формування соціокультурної компетентності студентів загалом і майбутніх учителів іноземних мов зокрема. Спільною позицією дослідників є визнання необхідності актуалізації соціокультурно маркованих знань у змісті гуманітарних дисциплін та їх використання під час розв'язання міждисциплінарних комунікативно-пізнавальних завдань. Водночас, із урахуванням сучасних процесів європеїзації, демократизації та гуманітаризації системи вищої освіти України, у науковому середовищі активно обговорюється потреба врахування національних реалій і тенденцій розвитку українського суспільства при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови. Адже, вчитель англійської мови, будучи для учнів ретранслятором соціокультурних цінностей, повинен брати до уваги ключові вектори функціонування міжкультурної взаємодії. У світлі сказаного вважаємо за доцільне виокремити соціально-культурні передумови модернізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах оновлення педагогічної освіти.

Система педагогічно-лінгвістичної освіти розвивається, відгукуючись на потреби сучасності, пропонуючи нові науково обґрунтовані моделі і технології навчання іноземної мови з метою підготовки майбутніх учителів іноземних мов до діяльності в умовах модернізації української середньої школи⁴⁷³. За словами Л. Покорної, зростає статус англійської мови в

⁴⁷³ Покорна Л. М. Концептуальні зміни у навчанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. Використання інтерактивних технологій навчання в мовній освіті молодших школярів: матеріали II регіонального науково-практичного семінару, 28 березня 2019 р. Херсон: Видво ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2019. С. 212–216

сучасних умовах, збільшуючи потребу в кваліфікованих вчителів цієї дисципліни, зумовлює необхідність модернізації їх методичної, дидактичної, соціолінгвістичної, лінгвокультурологічної, соціокультурної підготовки в цілісній системі вищої лінгвістично-педагогічної освіти майбутніх учителів іноземних мов. Відзначимо, що процеси модернізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов базуються на загальних положеннях про модернізацію вітчизняної освіти.

У сучасних публікаціях, присвячених проблемам оновлення системи освіти, підкреслюється, що освіта традиційно розглядається як соціальна практика, спрямована на культурне відтворення. Це дозволяє трактувати поняття «освіта» та його основні характеристики як ключову соціальну передумову, яка визначає напрями і зміст модернізації професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у межах даного дослідження розглядається як інтегрований процес навчання й виховання студентів у закладах вищої освіти, що функціонує як складова частина загальної системи вищої лінгвістично-педагогічної освіти. Відтак вважаємо за доцільне стверджувати, що провідні риси, притаманні сучасній вищій освіті, характерні й для процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Освітня політика України сьогодні орієнтована на досягнення нового, якісно вищого рівня підготовки педагогічних кадрів, у тому числі вчителів іноземних мов, відповідно до сучасних суспільних викликів і потреб. Ця теза підтверджується низкою стратегічних пріоритетів розвитку педагогічної освіти, серед яких: забезпечення пріоритетного значення освіти в соціально-економічному розвитку країни; випереджальний розвиток освітньої сфери порівняно з іншими напрямками суспільної діяльності; утвердження соціокультурної функції освіти як засобу збереження національної ідентичності та водночас поваги до культурного розмаїття; мобілізація як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів системи освіти; чітке визначення сучасного статусу, посилення ролі та відповідальності всіх суб'єктів освітнього процесу; запровадження сучасних освітніх стандартів тощо.

Сьогодні вимоги нормативних документів до результатів професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов зумовлюють необхідність оновлення змісту, форм і методів освітнього процесу у ЗВО. Це спрямовано на формування культурно толерантних фахівців, які здатні ефективно здійснювати лінгвістично-педагогічну діяльність у багатокультурному середовищі. Адже глобалізаційні процеси, що охоплюють економічну, культурну, політичну, соціальну сфери, а також технологічну модернізацію і розвиток масової комунікації, стимулюють активні міжкультурні взаємодії та інтеграцію національних культур різних регіонів і країн. Водночас глобалізація супроводжується й зростанням міжетніч-

ної напруженості, спричиненої розширенням міграційних потоків, що суттєво впливають на етнокультурний та соціальний контекст сучасних суспільств. Ці глобальні зміни трансформують соціокультурну реальність як у нашій країні, так і в усьому світі, знаходячи своє відображення в освітньому середовищі та самосвідомості майбутніх учителів іноземних мов. Головна суть цього процесу полягає в подоланні замкненості й ізольованості педагогічних традицій і практик, у розширенні простору для діалогу, партнерства, взаємного збагачення та відкритості до міжкультурної комунікації й співпраці.

Принагідно зазначимо, що, у сфері іншомовної освіти пріоритетними завданнями у вивченні і викладанні сучасних європейських мов повинні виступати наступні:

1. Посилене використання іноземних мов у процесі викладання немовних дисциплін. Забезпечення сприятливих умов для такого виду діяльності передбачає відпрацювання моделей співпраці між країнами ЄС у сфері лінгвістичних обмінів студентами ЗВО з метою надання можливостей кожному використовувати автентичні матеріали для вивчення і активного застосування іноземних мов.

2. Забезпечення майбутніх учителів іноземних мов необхідною ресурсною базою в процесі вивчення іноземних мов в рамках концепції безпервної освіти.

3. Поступове вдосконалення майбутніх учителів іноземних мов власного рівня володіння іноземною мовою: від «порогового рівня комунікації» до здатності вільно спілкуватися⁴⁷⁴.

Таким чином, питання посилення соціокультурного аспекту в змісті професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов набуває особливої значущості в умовах зростаючих глобалізаційних процесів. Водночас інформаційна епоха з її особливим інтелектуальним середовищем вимагає нового осмислення підходів до підготовки фахівців цієї галузі у системі вищої освіти.

У цьому контексті вища мовна освіта розвивається в новому пошуковому напрямі, що передбачає не лише оновлення освітнього змісту шляхом розширення його академічної складової, а й поглиблення вузькоспеціалізованої підготовки, зокрема шляхом удосконалення соціокультурної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Одним з ефективних засобів такої підготовки є метод культурного занурення (cultural immersion), що дає змогу студентам безпосередньо взаємодіяти з представниками різних етнічних груп, об'єднаних спільною іноземною мовою. Такий досвід сприяє глибшому розумінню студентами культурних, етнічних і соціо-

⁴⁷⁴ Kopylovskaya M. Y., Ivanova T. N. On Fostering Intercultural Competence Through Global News Programmes. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2021. Vol. 2. №4. P. 715–725.

лінгвістичних особливостей комунікації з представниками різних культурних середовищ.

Варто також зазначити основні якості вчителя-професіонала, підготовка якого здійснюється у педагогічних коледжах і університетах США:

- володіння навичками ефективної професійної діяльності в полікультурному середовищі;
- орієнтація на особистісний розвиток, а не лише на передачу знань, умінь і навичок;
- здатність працювати з освітніми програмами і реалізовувати освітні завдання, ґрунтуючись на особистісно-орієнтованому підході;
- компетентність як у сфері освіти, так і в галузі міжкультурної комунікації;
- вміння застосовувати мову не тільки у професійному контексті, а й у реальних життєвих ситуаціях;
- усвідомлення політичних, історичних, соціальних та економічних особливостей регіонів, мова і культура яких вивчаються.

Отже, можемо стверджувати, що однією з головних соціокультурних передумов модернізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в контексті оновлення національної педагогічної освіти виступає посилення глобалізаційних процесів у світі, які проявляються в трансформації стратегій комунікації та інтеграції різних національних культур.

У такій ситуації саме вчитель іноземної мов покликаний відігравати роль модератора мультикультурного освітнього середовища у школі. Відповідно, професійна підготовка студентів у закладах вищої освіти має бути орієнтована на максимально можливе включення соціокультурного контенту у зміст гуманітарних та спеціальних дисциплін, що сприятиме формуванню у студентів відповідних знань і компетентностей. Додамо, що ще однією важливою особливістю діяльності сучасного вчителя іноземної мови в умовах мультикультурного шкільного середовища є необхідність врахування інтеграційних процесів, які невід'ємно пов'язані з глобалізацією – адже світ усе більше набуває ознак єдиного простору. Побудова спільного освітнього простору вже сьогодні визначається як один із ключових пріоритетів майбутнього. Однак реалізація цього завдання передбачає подолання непростого дилеми – поєднання збереження національної ідентичності з процесами мультикультурної освітньої інтеграції.

Таким чином, наступною важливою соціокультурною передумовою модернізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов є поширення ідей мультикультуралізму в практику української загальної середньої освіти.

Передумова культуровідповідності професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов зумовлена культурною сутністю самого інституту освіти. Відносини культури і освіти мають складний, багатоплановий характер і, відповідно, різні аспекти тлумачення. Відтак в межах нашої нау-

кової розвідки виокремимо лише деякі з них, які мають безпосереднє значення для подальшого концептуального обґрунтування авторської позиції щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Одна найпоширеніших точок зору полягає в тому, що освіта є точним відображенням, «зліпком» культури. Тоді як ключовою, генеральною метою освіти є відтворення культури.

У світлі сказаного цінним є твердження, що культура, у загальному розумінні, – це система зразків поведінки, свідомості людей, а також предметів і явищ в житті суспільства, що відтворюється в процесі зміни поколінь. Історично склалося, що культура різних народів характеризується певними особливостями, що виявляються не лише у веденні побуту, поведінці, але й в стратегіях мовної комунікації. Тому знання урахування культурних особливостей іншого народу дасть змогу майбутнім учителям іноземних мов розширити уявлення про соціальні та культурні маркери в комунікації, озброїть студентів вміннями «оживити» педагогічну промову тощо⁴⁷⁵.

Водночас відзначимо, що у контексті сказаного на перший план в сучасній педагогічній освіті висувається проблема розвитку функціональної культури особистості. Тут йдеться про здатність майбутніх учителів іноземних мов суб'єктивувати сутність соціокультурних процесів, що відбуваються в рідному та іноземному суспільстві.

Як підсумовує Т. Мельник, така суб'єктивація передбачає рух майбутніх учителів іноземних мов до усвідомлення рівноправності різноманітних культур на основі інтенсифікації досвіду власного соціально-культурного буття, до підвищення значущості досягнень іноземної культури в детермінації повсякденної професійної та побутової поведінки⁴⁷⁶. Вважаємо за доцільне додатково окреслити ще одну соціокультурну передумову модернізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах трансформації педагогічної освіти. Йдеться про інтенсивний розвиток світової соціокультурної ситуації, що зумовлює необхідність дотримання принципу культурної відповідності під час розроблення робочих навчальних програм гуманітарних та фахових дисциплін.

Підсумовуючи, слід зазначити, що у сфері вітчизняної мовної педагогічної освіти окреслилися ключові напрями її подальшого вдосконалення: орієнтація на глобальні тенденції розвитку, прагнення до децентралізації, переосмислення соціального та культурного контекстів вивчення іноземних мов, а також перегляд змісту і завдань іншомовної освіти. У зв'язку з розширенням міжкультурної співпраці та активізацією міжнародних зв'язків із зарубіжними країнами суттєво зросла роль практичного володіння

⁴⁷⁵ Tiedt P. L., Tiedt I. M. *Multicultural teaching: a handbook of activities, information, and resources*. Boston: Pearson/A&B, 2022. 406 p.

⁴⁷⁶ Мельник Т. Соціокультурна компетентність майбутнього словесника крізь призму суміжних наук. Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. 2010. № 22 (209). С. 45–52.

іноземними мовами та посилилася орієнтація на міжнародні стандарти рівня володіння ними. У таких реаліях педагогічна освіта постає, по-перше, як соціальний інститут, основне завдання якого полягає у вихованні та навчанні, соціалізації та професійній підготовці нових поколінь згідно з техніко-економічними, соціально-політичними й соціокультурними цілями та стандартами розвитку держави, визначеними її владними структурами. По-друге, освіта розглядається як діяльність, спрямована на передачу й засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, що забезпечують цілеспрямований розвиток особистості у процесі формування компетентностей. По-третє, освіта виступає як характеристика соціальних груп, які мають певний рівень компетентності та становлять соціальний, культурний і ресурсний потенціал України.

У розрізі такої тріади тлумачення сутності феномену «освіта», актуалізується проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, зокрема учителів англійської мови як найбільш поширеної й функціонально значущої світової мови, на базі якої реалізуються інформаційні процеси. Для успішної взаємодії в сфері культури і економіки, науки і освіти, необхідно, перш за все, підвищити ефективність іншомовної освіти в середній школі як основній та наймасовішій ланці освітньої системи. Адже в умовах світової глобалізації й інтеграції культур випускник середньої школи повинен володіти здатністю зреалізувати власні комунікативні вміння не лише рідною, але і іноземною (зокрема, англійською) мовами⁴⁷⁷. Водночас учні закладів середньої освіти мають опановувати навички міжкультурної комунікації з орієнтацією на дотримання соціальних і культурних норм, традицій та звичаїв інших народів. Ключову роль у забезпеченні цього процесу виконує саме вчитель іноземної мови, який виступає посередником у налагодженні такої взаємодії.

Звернення до проблематики формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов зумовлене активними процесами взаємопроникнення й взаємовпливу культур у сучасному демократичному суспільстві. Це, своєю чергою, формує новий суспільний запит до системи освіти на всіх її рівнях – підготовку духовно багатой, гнучко мислячої, креативної особистості, здатної до безконфліктної комунікації з представниками інших культур з урахуванням лінгвокультурних і лінгвопрагматичних особливостей міжкультурного спілкування. Не викликає сумніву той факт, що ефективність діяльності майбутніх учителів іноземних мов як у професійній, так і особистісній сфері в сучасному полікультурному суспільстві залежить від рівня розвитку соціокультурної толерантності й здатності взаємодіяти з колегами та учнями незалежно від їх культурної, національної або етнічної приналежності, від уміння використовувати культурно доціль-

⁴⁷⁷ Пахомова Н. Інтеграція як провідна тенденція розвитку суспільства та освіти: історико-педагогічний аспект. Витоки педагогічної майстерності. 2020. Вип. 11. С. 250–256.

ні стратегії поведінки в конфліктних педагогічних ситуаціях, які виникають між учнями. Разом з тим, соціокультурної компетентності як феномен є складною інтегративною цілісністю різноманітних структурних складових. Тому виникає необхідність конкретизувати складники соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Звернемося до аналізу наукових доробок сучасних науковців, котрі вдавалися до пояснення структури соціокультурної компетентності.

Зокрема, ряд дослідників⁴⁷⁸ виокремлює чотири складових в структурі соціокультурної компетентності:

- *соціальні чинники* (вік учасників, статеву ідентичність, соціальний стан, соціальна роз'єднаність один від одного) визначають стратегії в поведінці спілкування, те як учасники комунікації розмовляють один з одним і як розмовляти з ними; *ситуативні чинники* відображають цивільні і фізичні аспекти взаємодії (час, тривалість і місце комунікації), а також і соціальну спрямованість ситуації (наприклад, офіційний прийом);

- *чинники стилістичної точності* (відповідності), що враховують основні характеристики різних стилів мови;

- *культурні фактори*, зміст яких відбивається в трьох важливих інформаційних аспектах: соціокультурні фундаментальні знання про певну мовну спільноту, знання основного діалекту або регіональних відмінностей, а також міжкультурні знання. Нам імпонує думка, що деякі знання життя і традицій, так само як історії і літератури інших культур є вкрай корисними для успішної і вичерпної комунікації з її учасниками. Знання основного діалекту і регіональних відмінностей є особливо важливими в такій мові, як англійська, де значною мірою, вирізняються кілька відмінних стандартних регіональних різновидів діалекту. Що стосується міжкультурного знання, то тут існує певна культурна специфіка (наприклад, «do's» і «do not 's»), без знання якої, людина, що вивчає мову, постійно проходить через «культурне мінне поле». У зв'язку з цим, підкреслюється, що опанування іноземною мовою й «придбання цінностей іншої культури» нерозривно пов'язані між собою;

- *невербальні комунікативні чинники* (наприклад, форми невербальної комунікації: мова жестів, візуальний контакт або особистий простір тощо) є невід'ємною складовою частиною американської культури, зокрема тих її норм, які беззастережно приймаються і не обговорюються.

Всі перераховані складові, на нашу думку, є дуже важливими факторами для здійснення успішної комунікації з представниками різних лінгвакультур. Розглянемо типи невербальної комунікації як складової соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Перший –

⁴⁷⁸ Chagovets A., Chychuk A., Bida O., Kuchai O., Salnyk I., Poliakova I. Formation of Motivation for Professional Communication among Future Specialists of Pedagogical Education. Revista Românească pentru Educație Multidimensională. 2020. Volume 12. Issue 1. P. 20–38.

кінетична поведінка або мова жестів, містить невербальні сигнали для регулювання почергової участі в комунікації. Наприклад, щоб показати співрозмовнику, що його розуміють, часто використовують такі невербальні сигнали як вдих, напруга тіла або нахил вперед. Другим типом невербальної комунікації є *застосування проксемічних факторів*, що стосуються взаємодії людини і навколишнього середовища, використання простору між співрозмовниками. Звернення до використання тактильних жестів, які характеризуються значенням дотику в певному мовному співтоваристві вважають третім напрямом невербальної комунікації. Четвертий вид здійснення невербальної комунікації передбачає використання паралінгвістичних чинників, зокрема, таких як тональні звуки і неголосові шуми. Водночас, аносований напрям не базується на зверненні до інтонаційної виразності мовлення, яку розглядають як частину основного лінгвістичного коду. Останнім типом невербальної комунікації вважається мовчання, яке часто є соціально й культурно забарвленим.

Слід підкреслити, що мовні засоби самі по собі не можуть слугувати єдиним інструментом для досягнення взаєморозуміння між представниками різних культур. Тому ми поділяємо думку, що соціокультурна компетентність є центральним і об'єднувальним компонентом іншомовної комунікативної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Очевидно, що опанування соціокультурних знань є невід'ємною частиною їх професійної підготовки, особливо з огляду на специфіку викладання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти.

Основою такої комунікації виступають принципи співробітництва, взаємної поваги, толерантності до відмінностей у культурній ідентичності та подолання культурних бар'єрів. Крім того, залучення студентів до вивчення особливостей культури іншого народу вимагає опори на знання власної культурної спадщини, що дозволяє краще засвоїти ключові концепти й особливості іншої культури. У результаті цього процесу активізується самоідентифікація та глибше розуміння власної культури шляхом її порівняння з культурою народу, мова якого вивчається.

Далі зазначимо, що у вітчизняних наукових джерелах подано різні підходи до визначення структури соціокультурної компетентності, яка охоплює:

- лінгвістичний компонент, що передбачає сформовані навички використання лексичних одиниць у різних комунікативних контекстах (зокрема, безеквівалентна лексика, мовні реалії, стійкі звороти, афоризми, прислів'я та приказки);
- культурологічний компонент, який об'єднує знання про культуру як рідної країни, так і країни, мову якої опановують, а також уміння ефективно користуватися цією інформацією і застосовувати методику міжкультурної педагогічної взаємодії;
- соціолінгвістичний компонент, що вимагає знань про мовні особливості представників різних соціальних верств, поколінь, спільнот і

діалектів (включаючи мовні стереотипи, кліше, формули етикету й моделі мовної поведінки);

- соціально-психологічний компонент, який відображає здатність використовувати соціально та культурно зумовлені сценарії, зразки поведінки та комунікативні техніки, характерні для конкретної культури, у професійній педагогічній діяльності.

Своєю чергою, вивчаючи місце соціокультурної компетентності у структурі підготовки учителів іноземної мови в Польщі виокремлюють такі елементи згаданої компетентності:

- соціокультурні знання (зокрема про: особливості соціокомунікації, національної ментальності, національні надбання);
- досвід комунікації (оптимальний соціокультурний стиль спілкування, грамотна дефінітивність елементів іншомовної культури, соціокультурна толерантність, вміння вирішувати соціокультурні конфлікти, що виникають між учнями, в процесі комунікації);
- досвід використання мови (впізнання соціокультурно маркованих мовних одиниць у різних сферах міжкультурного спілкування, правильний переклад соціокультурно забарвленого матеріалу на рідну мову, соціокультурна сприйнятливість до виявлення тенденцій в подібності та відмінності між рідним та іноземним соціокультурними полями)⁴⁷⁹.

Принципово інші структурно-змістовні компоненти у структурі соціокультурної компетентності відзначає О. Кукевич [10]:

1) когнітивно-інформаційний (знання про культуру своєї країни і країни, мова якої вивчається);

2) сесноутворюючо-аксіологічний (культурно усвідомлене ставлення до інформації, толерантність, розуміння цінностей іншої культури, здатність до рефлексії, вмотиваність до опанування соціокультурною інформацією);

3) комунікативно-діяльнісний (вміння і готовність вступати в контакт з представниками інших народів, знання технік і прийомів спілкування, соціальна мобільність, самостійність, творчість)⁴⁸⁰.

Попри розмаїття підходів до тлумачення поняття соціокультурної компетентності, на сьогодні відсутня уніфікована класифікація її структурних елементів. Водночас аналіз наукових джерел дає підстави виокремити низку ключових компонентів цієї компетентності, серед яких можна назвати такі:

- країнознавчий компонент, що охоплює знання про географічні об'єкти, національні свята, особливості державного і політичного

⁴⁷⁹ Смірнова Л. Л. Соціокультурна компетентність у структурі підготовки учителів іноземної мови в Польщі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.0. Кіровоград, 2010. 20 с.

⁴⁸⁰ Кукевич О. М., Клехо О. М. Формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. Vol. 5 (1). P. 143–146.

устрою, природні умови країни, мову якої опановують, а також елементи національної кулінарії;

- лінгвокраїнознавчий компонент, який відображає засвоєння лексики з культурно-національним забарвленням – ідіом, прислів'їв, приказок та безеквівалентної лексики;
- соціолінгвістичний компонент, що передбачає глибоке розуміння особливостей мовної поведінки представників різних соціальних верств, вікових і професійних груп у країні мови, яка вивчається (зокрема, знання діалектів, специфічних ритуалів, усталених мовних формул та етикетних моделей спілкування);
- культурологічний компонент, який охоплює знання про традиції та звичаї носіїв мови, національний характер, а також історико-культурний і етнокультурний контекст спілкування.

На нашу думку, структура соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов має відображати особистісне ставлення студентів до явищ культури країни, мову якої вони вивчають; усвідомлення значущості цінностей як власної культури, так і культури інших народів; зацікавленість у здобутті знань про соціокультурні особливості функціонування іноземних спільнот; прагнення розширювати власний соціокультурний кругозір для подальшого використання цих знань у врегулюванні міжкультурних непорозумінь серед учнів; а також мотивацію до оволодіння соціокультурним контекстом іноземної мови.

Професійна діяльність учителя іноземних мов у полікультурному середовищі передбачає дотримання певних норм педагогічної поведінки, серед яких – відсутність упереджень до учнів іншого культурного походження, неупередженість у взаємодії з носіями мови, а також толерантність до незвичних чи відмінних культурних проявів. Очевидно, що ефективне міжкультурне спілкування в межах навчального процесу вимагає від учителів іноземних мов не лише володіння основними соціокультурними знаннями про рідну та іноземні культури, а й умінь і навичок практичного застосування цієї інформації для забезпечення успішної педагогічної взаємодії.

Лінгвістична складова соціокультурної компетентності відбиває систематизовані знання студентів про мовні особливості соціальних верств, представників різних поколінь, суспільних груп, діалектів, що склалися в культурі країни, мова якої вивчається; об'єднує знання безеквівалентної лексики, фонових слів, мовних і національних реалій та володіння ідіомами, фразеологізмами, лексичними одиницями з соціально-культурною семантикою; лінгвістичних лакун (понятійних, лексичних, граматичних, лексико-граматичних, асоціативних, узуальних тощо), що відображають понятійні відмінності досліджуваних культур. На нашу думку, ефективне вирішення педагогічних завдань, що випливають із сучасних вимог до рівня підготовки учнів закладів загальної середньої освіти з англійської мови,

потребує від учителя іноземної мови ґрунтовних і систематизованих знань з таких питань:

- національна символіка, лінгвокраїнознавчий та соціолінгвістичний зміст соціокультурно маркованої лексики;
- лексика та фразеологізми з культурно орієнтованим значенням;
 - особливості мовної поведінки представників як рідної, так і іноземної культур, а також розуміння ступеня їхньої культурної сумісності чи відмінностей;
- соціокультурні аспекти, нехтування якими може стати на заваді ефективному спілкуванню;
- знання про культурно-історичні цінності, традиції та правила взаємодії між представниками різних соціальних груп у досліджуваному суспільстві;
- особливості використання невербальних засобів комунікації як у рідній культурі, так і в культурі мови, що вивчається.

Опановуючи ці знання, майбутні учителі іноземних мов здобувають уміння зіставляти значення мовних одиниць рідної та іноземної мов, самостійно ідентифікувати національно марковану лексику, коментувати мовні елементи з виразною соціокультурною специфікою, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між культурними явищами та їх мовним відображенням, а також свідомо застосовувати такі одиниці у своєму щоденному професійному педагогічному мовленні. Разом з тим, лінгвістичний компонент соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов характеризується здатністю студентів розширювати свої знання про мовну картину світу носіїв досліджуваних мов і культури, користуючись різними джерелами: художньої та довідкової літератури, засобами масової інформації, різними інформаційними системами; порівнювати значення мовних одиниць рідної та іноземної мов, коментувати мовні одиниці соціокультурної специфіки; а також вміння вибирати культурно-значущі лексичні одиниці у відповідності до змісту висловлювання і ситуації міжкультурного спілкування.

Структура соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, також, відображає сукупність побутових та професійних вмінь, навичок та досвіду здійснення педагогічної діяльності в умовах мультикультурності.

Йдеться, зокрема, про здатність розпізнавати соціокультурно марковані мовні одиниці, що функціонують у різних сферах міжкультурної комунікації, та вміло застосовувати їх у педагогічній практиці; про сформовані навички перекладу культурно обумовленої лексики з англійської мови на українську та навпаки; про володіння сценаріями соціальної та культурної поведінки, національно специфічними моделями взаємодії із використанням комунікативних стратегій, які відповідають особливостям конкретної культури; про набуття досвіду міжкультурного спілкування, що передбачає

володіння відповідними стилями комунікації та правильне розуміння явищ іншомовної культури; а також про знання способів інтегрування іноземної мови в освітній процес середньої школи під час ознайомлення учнів з історією, традиціями іншої культури, зокрема про вміння доречно використувати національно марковану лексику у різних контекстах міжкультурного спілкування тощо.

Важливими характеристиками, також, є:

- розвинені загальні та спеціальні професійні вміння і навички МУІМ (наприклад, здатність органічно інтегрувати соціокультурно-марковані лексичні одиниці, що функціонують в різноманітних сферах міжкультурної комунікації країни, мова якої вивчається, в методику навчання англійської мови учнів середніх шкіл; уміння об'єктивного інтерпретування і реагування на події, що відбуваються в іншомовній культурі; здатність відтворення соціокультурного змісту іншомовних текстів; вміння обирати доцільний (в соціокультурному сенсі) стиль мовної поведінки в умовах навчальної міжкультурної комунікації з урахуванням особливостей рідної та іншомовної культури; вміння співвідносити факти іноземної та рідної культур, виокремлювати їх відмінності та збіги тощо);
- вияв студентами низки специфічних якостей (соціокультурна толерантність, відкритість, готовність до спілкування тощо), володіннями якими забезпечує здатність до міжкультурної комунікації;
- соціокультурна спостережливість (розрізнення моделей соціальної поведінки людей в досліджуваних лінгвокультурних спільнотах; систематизація мовних і поведінкових особливостей представників різних соціальних шарів, поколінь, громадських груп в конкретному суспільстві; вміння розпізнавати міжкультурні конфлікти, що виникають між учнями школи; здатність долати і вирішувати соціокультурні конфлікти в процесі педагогічного спілкування; навички вибудовувати комунікативні педагогічні стратегії мовної та немовної поведінки відповідно до конкретної конфліктної ситуації; досвід застосування та інтерпретації немовних засобів спілкування; досвід перекладу соціокультурно маркованих мовних одиниць за допомогою різних технологій перекладу та ін.).

Культурологічна складова соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов характеризується сформованими знання студентів про:

- а) традиції, звичаїв народу, що вивчається;
- б) географічні назви ключових туристичних атракцій (національні парки, природні заповідники, визначні місця, культурні пам'ятки, розташовані на території іншої країни);
- в) відомих діячів культури та мистецтва, які зробили значний внесок в розвиток країни;

г) видатні всесвітньо відомі художні твори та літературних героїв, національні ігри тощо;

г) популярні видання (газети, журнали), теле- і радіопередачі;

д) досягнення в різних галузях (наука, мистецтво, медицина), політичний лад, національну кухню тощо; обізнаністю майбутніх учителів іноземних мов про особливості повсякденного життя, рівень добробуту населення, основні цінності і типові для членів даного суспільства соціальні оцінки; досягнення в різних галузях (наука, мистецтво, медицина), політичний лад, національну кухню; вміннями встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами культури і їх відображенням в мовних одиницях та досвідом участі в соціальній взаємодії представників різних культурних спільнот.

Серед важливих характеристик цієї складової варто відзначити:

- цілісне усвідомлення майбутніми вчителями іноземних мов національно-психологічних особливостей мовної поведінки представників відповідної лінгвокультурної спільноти (знання ментальних рис і характерних особливостей національної культури, стереотипів, чинників, які можуть ускладнювати міжкультурне спілкування, та способів подолання таких труднощів; уміння визначати емоційний стан, регіональну або національну приналежність, соціальний статус співрозмовника; здатність передбачати й усувати можливі бар'єри у побутовій та педагогічній міжкультурній взаємодії тощо);
- узагальнені знання студентів про культурно-історичні надбання, традиції та норми комунікативної поведінки представників різних соціальних верств у країні, мова якої вивчається;
- сформовані навички використання культурологічних знань для розв'язання різноманітних професійних педагогічних завдань (зокрема, підготовка соціально орієнтованих завдань, які сприятимуть поглибленню в учнів розуміння цінностей як рідної, так і іноземної культури та розширенню їхніх знань про національні символи відповідних країн).

Низку педагогічних умов формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови пропонує Т. Колодько: формування та розвиток соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови на основі дидактичної моделі, яка передбачає комплексне оволодіння студентами країнознавчою, лінгвокраїнознавчою та соціолінгвістичною компетенціями; навчання на основі доцільно відібраного матеріалу з використанням системного та комунікативно-діяльнісного підходів до процесу формування соціокультурної компетенції; навчання з урахуванням творчої діяльності студентів, що стимулює їхній пізнавальний інтерес і забезпечує цілісність знань під час вивчення іноземної мови; створення на заняттях ситуації успіху шляхом інтеграції навчального змісту на основі міжпредметних зв'язків; використання колективної комунікативної діяльності

майбутніх учителів іноземної мови та комунікативних ситуацій як пріоритетних засобів формування соціокультурної компетенції у різних формах спілкування; використання спеціально підготовленого курсу, до змісту якого входять доцільно відібрані тематичні тексти та вправи і завдання до них, а також ілюстративний аудіовізуальний матеріал; спрямованість навчального процесу на міжкультурну комунікацію, на завдання реального спілкування з носіями мови у типових сферах діяльності та комунікативних ситуаціях⁴⁸¹.

На нашу думку, формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя буде ефективним, за таких умов: розвиток високого рівня мотивації студентів щодо розширення професійного досвіду, встановлення професійних контактів і стосунків у процесі міжкультурної комунікації; забезпечення особистісно-розвивального характеру процесу навчання на основі ідей міжкультурної комунікації, тобто в аспекті міжнаціонального взаєморозуміння і терпимості, поваги до своєї і чужої культури; організація відносин «викладач – студент», «викладач – група студентів», «студент – студент», «студент – група студентів» на принципах взаєморозуміння і співпраці; оптимальне поєднання форм і методів у навчальній, квазіпрофесійній і навчально-професійній діяльності та залучення студентів до активної професійно-спрямованої соціокультурної діяльності.

Узагальнюючи, вважаємо за потрібне підкреслити, що соціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземних мов є цілісним феноменом, що містить сукупність структурних елементів, які нерозривно пов'язані між собою. Визначені компоненти соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов інтегровані між собою внутрішніми зв'язками і є спрямовувачими векторами для добору педагогічних умов формування означеної компетентності.

Вважаємо за доцільне обґрунтувати значущість підходів до формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземних мов. Компетентнісний підхід у цьому контексті реалізується на основі принципу професійної спрямованості, що проявляється у трьох змістово-організаційних напрямках, а також принципу інтегративності. *Перший* напрям передбачає, що успішне формування соціокультурної компетентності забезпечується за умови педагогічно обґрунтованого стимулювання професійних інтересів студентів шляхом закріплення позитивних мотивів до обраної ними професії вчителя іноземних мов. *Другий* аспект акцентує увагу на необхідності дотримання вимог сучасної професійної діяльності в контексті впровадження Концепції Нової української школи та поширення мультикультурних підходів у закладах загальної середньої освіти. *Третій* напрям

⁴⁸¹ Пасічник О. Міжкультурна компетентність як складова іншомовної комунікативної компетентності. Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи. 2021. С. 160–165.

полягає у сприянні формуванню у студентів налаштованості на подальшу професійну самореалізацію через безперервне розширення спектру соціокультурних знань і вдосконалення фахових умінь і навичок.

Застосування компетентнісного підходу у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх педагогів дає можливість орієнтувати студентів на поєднання особистих інтересів із актуальними соціальними завданнями професійної діяльності вчителя загальноосвітньої школи. Окрім цього, він створює умови для накопичення студентами практичного досвіду інтерпретації соціокультурно маркованих мовних одиниць у процесі творчого використання набутих знань, умінь і навичок при розв'язанні навчально-виховних завдань різного рівня складності. *Принцип інтегративності* спрямований на процес відновлення природної цілісності пізнавального процесу шляхом встановлення міждисциплінарних зв'язків між штучно розділеними соціокультурно маркованими знаннями. Дана ідея реалізувалася на основі інтеграції змісту низки дисциплін, безперервної педагогічної практики, науково-дослідної та виховної діяльності студентів, позааудиторної роботи в освітньому просторі ЗВО. Важливу роль в нашому дослідженні відіграє *акмеологічний*. Об'єктами акмеології (від грец. *акмі́*, акме – вершина, грец. *λόγος*, logos – вчення) як науки про вершинні досягнення людини, або, «про розвиток зрілих людей», є перш за все фахівці, що працюють в сферах творчої діяльності таких, як наука, техніка, мистецтво, освіта (загальна і професійна), що володіють різними рівнями продуктивності і професіоналізму.

Метою акмеології, є «отримання знань про шляхи та засоби вдосконалення людини, що дозволяють допомогти їй досягти вершин у фізичному, інтелектуальному, духовно-ціннісному і професійному розвитку, а також про гуманізацію даного розвитку». Опора на акмеологічний підхід в процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов даватиме можливість:

1) націлювати студентів на самопізнання і визначення напрямків самовдосконалення власної культурної обізнаності та вмінь транслювати цінності рідної та іноземної мови, літератури в освітньому процесі середньої школи;

2) інтегрувати дисципліни циклу гуманітарної та соціально-економічної, професійно-практичної підготовки на основі використання єдиної технологічної основи;

3) поглиблювати психолого-педагогічну спрямованість професійної соціокультурної підготовки майбутніх учителів іноземних мов;

4) інтенсифікувати процес професійного становлення студентів тощо. Функції інструменту реалізації акмеологічного підходу в рамках наукової розвідки виконує *принцип усвідомленого саморозвитку*.

Застосування ідей *культурологічного підходу* реалізується в наступних ідеях:

- розвиток вмінь майбутніх педагогів ознайомлювати учнів з цінностями рідної та іноземної історії, мови, літератури;
- вибудовування інтегрованого змісту соціокультурної освіти студентів з використанням потенціалу народної та іноземної культури;
- спрямування майбутніх учителів іноземних мов до трансляції патріотизму та відданості своїй Батьківщині і своєму народу в освітньому процесі середньої школи;
- формування толерантності до соціальних, культурних, ідеологічних цінностей інших народів тощо. Дотримання анонсованих ідей здійснювалося шляхом реалізації *принципу культуровідповідності*.

Такий постулат передбачав опору процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов на актуалізацію загальнолюдських цінностей культури; цінностей і нормам тих чи інших національних культур; специфічних особливостей, притаманних традиціям того чи іншого регіону; цінностей педагогічної діяльності; аксіологічних засад толерантного спілкування в умовах мультикультурності у змісті дисциплін, які обрано для експериментального дослідження.

Упровадження *полікультурного підходу* передбачає залучення студентів до вивчення національних традицій субкультур, що становлять культурне різноманіття власної та іноземної країн; розвиток соціокультурної ідентичності майбутніх учителів іноземних мов; трансформацію культури студентів здійснювати комунікацію в умовах мультикультурності шляхом інтеграції цінностей рідної лінгвоспільноти з культурними цінностями інших країн.

Застосування постулатів полікультурного підходу здійснювалося шляхом дотримання *принципу діалогу культур*, що ґрунтується на залученні у зміст, обраних для експериментального дослідження, дисциплін, автентичних матеріалів соціокультурної реальності інших країн (рекламні ролики, перегляд відеофрагментів популярних токшоу, використання текстів з масмедіа тощо).

Така діяльність сприятиме розвитку пізнавальної мотивації майбутніх учителів іноземних мов, адже студенти не тільки освоюватимуть програмний інформаційний матеріал, а й знайомитимуться з невідомими фактами культури інших країн, що, безсумнівно, детермінуватиме вияв інтересу до опанування новими соціокультурними знаннями.

Учитель іноземної мови має виступати фахівцем у сфері міжкультурної комунікації. Для цього доцільно організовувати навчальні заняття таким чином, щоб створювати атмосферу, максимально наближену до реальних умов спілкування, активно залучаючи іноземну мову в природному контексті. Наприклад, корисно запрошувати носіїв мови для участі у заняттях, організовувати лекції іноземною мовою за участю зарубіжних професорів, а також залучати студентів до волонтерської діяльності під час міжнародних заходів. Слід впроваджувати сучасні методики викладання іноземної мови та використовувати нові навчальні матеріали, які мають відображати міжкультурні особливості та ґрунтуватися на зіставленні з рідною мовою і культурою.

Задля підвищення рівня міжкультурної комунікації та вдосконалення вивчення крос-культурних аспектів на уроках іноземної мови необхідно досягти таких цілей: сформувати у здобувачів освіти розуміння існування інших культур у процесі вивчення мови. Враховуючи, що у міжкультурному спілкуванні значну роль відіграють стереотипи й упередження, які можуть проявлятися як свідомо, так і підсвідомо, подібна взаємодія нерідко призводить до непорозумінь. Усвідомлення того, що люди сприймають дійсність по-різному, оскільки кожна культура пропонує власне бачення світу та інтерпретацію подій, дозволяє зрозуміти причини розбіжностей у позиціях, закріплених у різних суспільствах. Представники однієї культурної групи зазвичай поділяють спільні уявлення про життя, тоді як інша група спирається на власні потреби, орієнтації та традиції. У процесі міжкультурного діалогу саме ця невідповідність культурних кодів часто стає причиною комунікативних бар'єрів, які можна подолати за умови належного розвитку соціокультурної компетентності.

Усвідомлюючи, що наші думки й мовлення значною мірою формуються під впливом культури, до якої ми належимо, важливо розвивати в учнів здатність правильно тлумачити іншу культуру, розуміти відмінності та знаходити шляхи відкритого спілкування, вільного від стереотипів. Саме школа є тим середовищем, де має формуватися й удосконалюватися соціокультурна компетентність.

На початковому етапі вивчення мови, коли діти вперше стикаються з культурою, що відрізняється від їхньої власної, й водночас перебувають на етапі активного інтелектуального розвитку, учні повинні оволодіти такими вміннями: усвідомлювати власні культурні особливості, розуміти іншу культуру та її носіїв, ідентифікувати стереотипи та упередження, що існують у межах їхнього культурного простору, розуміти, що такі стереотипи є лише поверхневими уявленнями про культуру, а також усвідомлювати вплив цих стереотипів на сприйняття себе та інших у глобальному контексті. Крім того, важливо, щоб учні здобули знання про культуру та її значення у процесі опанування іноземної мови.

У цьому контексті застосовується когнітивний підхід до культури, який передбачає, що для розуміння відмінностей між культурами, способів життя, соціальних взаємин, невербальної комунікації, цінностей та принципів інших народів, потрібно не лише усвідомлювати власні культурні особливості, а й активно знайомитися з іншими культурами. Когнітивний підхід до навчання розглядається як сукупність знань, необхідних для ефективної участі людини в суспільному житті, зокрема під час міжкультурної взаємодії.

Один зі шляхів набуття культурних знань у школі полягає в тому, щоб учень усвідомив основні принципи, переконання й норми, за якими функціонує суспільство. Інший шлях передбачає оволодіння знаннями про практичне застосування цих норм – тобто про те, як діяти у міжкультурному середовищі, аби уникнути непорозумінь.

У такому підході мова розглядається не лише як засіб комунікації, а й як система, що відображає уявлення людини про суспільство, її бачення навколишнього світу та розуміння поглядів іншомовного співрозмовника. Знання ж у цьому контексті включають інформацію про феномени культури, природу культурних універсалій, механізми відображення культури у мові, а також психологічні аспекти соціокультурної комунікації, серед яких – стереотипи та упередження.

Сьогоднішній учитель іноземної мови має виховувати в учнях об'єктивне, неупереджене ставлення як до власної культури, так і до культури іншого народу. Вивчення іноземної мови повинно не лише відкривати перед учнями нові засоби мовного спілкування, а й формувати здатність розуміти інші культурні традиції та особливості мовної поведінки носіїв мови країни, яку вивчають. Цей процес має допомогти школярам сформувати цілісне уявлення про різні аспекти життя іншого суспільства – його історію, культуру, побут. У зв'язку з цим навчання міжкультурного спілкування має бути безперервним і розпочинатися вже з перших етапів вивчення мови. Протягом усього навчального процесу необхідно цілеспрямовано розвивати соціокультурну компетентність, знайомлячи учнів із безеквівалентною лексикою, правилами поведінки, етикетом, географічними та історичними особливостями, сучасними реаліями життя, національними святами, обрядами тощо. Це допоможе школярам правильно будувати спілкування з представниками інших культур та уникати комунікативних бар'єрів.

Посередник між культурами – нова мовна особистість – має не лише володіти знаннями про особливості іншої культури, а й уміти розпізнавати емоції, керувати ними та нести відповідальність за свої слова й дії в різних комунікативних ситуаціях. Важливо не лише знати про цінності іншої країни, що відображені в мові, а й навчитися сприймати їх не через призму власних упереджень, а з позиції культурного розуміння.

Ми переконані, що учні мають розвивати психологічну здатність поставити себе на місце співрозмовника. Тому важливо послідовно розвивати принцип емпатії на всіх етапах вивчення мови. Особливо ефективними в цьому є рольові ігри та театралізовані вправи, де учні, входячи в образ персонажа, засвоюють не лише мовні зразки, а й систему культурних цінностей та моделі поведінки.

Відкрите ставлення до власної та іншої культури свідчить про готовність сприймати нові ідеї, визнавати «інше» як рівне собі, що сприяє розвитку толерантності та здатності адаптуватися до нових культурних умов. Це також сприяє формуванню емпатії до носіїв іншої мови. Учитель має стимулювати учнів до розвитку навичок міжкультурної комунікації, формування етнографічних умінь, здатності розпізнавати культурний зміст мовних норм і поведінкових моделей через спостереження та обговорення з носіями мови чи викладачем.

Як результат, учні здійснюють мовну діяльність з урахуванням культурних норм співрозмовника, ведуть діалог, спрямований на досягнення спільного розуміння ситуацій та уникнення стереотипів.

Використання мови як засобу для соціокультурного розвитку учнів зводиться до: знайомства з американськими прізвищами, іменами (повними та зменшеними); аутентичних матеріалів дитячого пісенного фольклору; аутентичних римованих загадок; аутентичних арифметичних задач і мовно посиленних логічних задач, які використовують в Америці для розвитку дитячого інтелекту; американських казок та їх відеоваріантів, дитячого фольклору та поезії; автентичного візуального матеріалу (портрети учнів з Америки, їх сімей, типів будинків, де живуть американці); листів зарубіжних друзів; державної символіки Америки, національних костюмів та історично-культурних асоціацій в одязі; англomовних комп'ютерних ігор.

До основних принципів культурознавчого збагачення учнів старшої школи належать: принцип полікультурного та білінгвального розвитку особистості; принцип контрастивно-зіставного засвоєння культур і цивілізацій у контексті їх безпосереднього й опосередкованого спілкування; принцип когнітивного, комунікативного та емоційно-естетичного розвитку учнів; принцип зв'язку соціокультурного збагачення мовної практики учнів із розвитком громадянської свідомості й підготовки до миротворчої діяльності; принцип актуалізації опори на міжпредметні знання та навички учнів; принцип методичної домінантності дослідницьких завдань та інших форм проблемного навчання в освітньому процесі, створення психологічної та дидактичної доброзичливої атмосфери соціокультурного збагачення мовної практики учнів на уроках іноземної мови.

До завдань культурознавчого розвитку учнів старших класів належить: розвиток культури сприйняття культурних фактів, явищ та подій у країні, мова якої вивчається; комплексна полікультурна освіта учнів; розвиток соціокультурної компетентності, покликаної допомагати орієнтуватися в особливостях культури країни, мова якої вивчається й у співвідношенні з нею комунікативних норм спілкування; стратегіях соціокультурного пошуку в іншомовних культурних громадах; виборі культурно прийнятих форм взаємодії з людьми в умовах міжкультурного спілкування; ознайомлення з технологіями захисту від культурного вандалізму, дискримінації, намагання маніпулювати свідомістю людей засобами масової інформації; створення умов для культурної творчості при культурознавчому збагаченні мовної практики старшокласників.

Відбір змісту соціокультурного компонента навчання іноземної мови проводиться за такими критеріями, як:

- 1) критерій культурологічної та країнознавчої цінності;
- 2) критерій типовості матеріалу, який відображає найбільш актуальні факти країни, мова якої вивчається, та створює образ про цю країну;
- 3) критерій сучасності та загальновідомості матеріалу між носіями мови;

- 4) критерій орієнтації на сучасну дійсність;
- 5) критерій диференціації між рідною культурою та культурою країни, мова якої вивчається.

Принцип діалогу культур виявляється в орієнтації здобувачів освіти на розуміння цінностей іншомовної культури під час діалогової взаємодії в навчальному процесі, що сприятиме адекватному взаєморозумінню та духовному взаємозбагаченню учасників професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

DOI: <https://doi.org/10.35387/edu-mono.0221.2025>

3.5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА РОЛЬ ВІДКРИТИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ЦИФРОВІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Тетяна МОЧАН (Мукачєво, Україна)

EUROPEAN EXPERIENCE IN DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE AND THE ROLE OF OPEN EDUCATIONAL RESOURCES IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION

Tetiana MOCHAN (Mukachevo, Ukraine)

Сучасний світ вимагає від освіти гнучкості та здатності адаптуватися до стрімкого розвитку технологій. Цифрова трансформація освітньої галузі є не просто трендом, а необхідною умовою для сталого економічного зростання держав. Швидке виникнення, модернізація та інтеграція технологій у повсякденне життя зумовлюють потребу в кожному громадянині володіти достатнім рівнем цифрової компетентності, що є беззаперечною вимогою сьогодення. Каталізатором цих змін стала пандемія COVID-19, яка дала потужний імпульс до цифрової перебудови освітніх систем майже в усьому світі. Особливу значущість використання технологій набуло в умовах військового лихоліття.

Впровадження цифрових технологій в освітні системи різних країн, включаючи Україну, базується на ряді офіційних документів, прийнятих державами-членами Європейського Союзу. Серед ключових стратегій, що визначають напрями цифрової еволюції європейського освітнього простору на найближчі роки, виділяються «План дій цифрової освіти (2018–2022)» та його наступник – «План дій цифрової освіти (2021–2027)», затверджений у вересні 2020 року. Ці стратегії узгоджуються з цілями «Європейсько-

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>